

Priestorové rozloženie volebnej účasti v parlamentných voľbách v slovenských okresoch v rokoch 1990 až 2016

Dominik KEVICKÝ

Spatial distribution of voter turnout of the parliamentary elections in Slovak districts in 1990 – 2016

Abstract: *This study gives a basic overview of the distribution of electoral turnout in Slovak parliamentary elections in the period 1990 – 2016. The aim is to assess the stability of voter turnout and identify its spatial patterns. The pattern of stability of the spatial distribution is examined by the modified method of identification of electoral support areas developed by Jehlička and Sýkora (1991). The results of the analysis show, that the voter turnout in the 1990s was characterized by significant instability compared to electoral participation after the year 2000. The long-term low participation is mainly in the districts of eastern and southern Slovakia and also in the Záhorie region. Until 2000, Bratislava had a low voter turnout, but since the elections in 2002, the turnout has increased. The long-term high electoral participation can be observed mainly in the regions of Žilina and Trenčín. The district with the highest voter turnout throughout the mentioned period is Tvrdošín. This study highlights several interesting aspects of the distribution of electoral turnout, which could be explored by further studies.*

Keywords: *Electoral Geography, Parliamentary Elections, Voter Turnout, Slovakia*

Úvod

Na Slovensku sa od roku 1989 konalo deväť volieb do parlamentu a v rámci viac ako dvadsaťpäťročnej histórie demokratického zriadenia sa vyvíjala i volebná účasť na Slovensku. Najvyššia účasť bola dosiahnutá v prvých voľbách do Slovenskej národnej rady, konaných v roku 1990. Celoslovenská volebná účasť v týchto voľbách bola viac ako 95 % a vo všetkých okresoch Slovenska sa volebná účasť pohybovala nad 90 %. Avšak, už v nasledujúcich voľbách v roku 1992 poklesla volebná účasť o 10 percentuálnych bodov a volebná účasť naďalej klesala, s výnimkou volieb v roku 1998, ktoré boli v rámci Slovenska špecifické (Krivý 1999), až dosiahla vo voľbách v roku 2006 svoje historické minimum (54,7 %). Dokonca v niektorých okresoch sa volieb nezúčastnila ani polovica oprávnených voličov. V posledných troch voľbách v rokoch 2010, 2012 a 2016 sa volebná účasť ustálila na hodnote mierne pod 60 %.

Volebná účasť môže výrazne ovplyvniť výsledky volieb a tým pádom patrí analýza priestorovej diferenciacie volebnej účasti k dôležitým témam, ktorým by sa volebná geografia mala venovať. Napriek tomu podľa Plešivčáka et al. (2016) na Slovensku nebol uskutočnený dlhodobý a systematický výskum volebnej účasti. Väčšina autorov sa venuje problematike volebnej účasti len ako súčasť celkovej analýzy volieb na Slovensku. Český geograf Kostecký (2001) sa snažil určiť, v ktorých okresoch bola v rokoch 1992 až 1998 vysoká volebná neúčasť a pomocou regresnej analýzy hľadal faktory, ktoré volebnú neúčasť ovplyvnili. Zistil, že volebná účasť bola nízka v okresoch s vysokou mierou kriminality a vysokou priemernou mzdou zamestnancov – čiže v metropolitných oblastiach Bratislavy a Košíc. Krivý (2012) v rámci analýzy výsledkov volieb do parlamentu v roku 2012 skúmal i volebnú účasť a okrem iného si všimol, že dochádza k poklesu volebnej účasti v obciach s vysokým zastúpením maďarského

obyvateľstva. Madleňák (2012) skúmal regionálne rozdiely volebnej účasti v štyroch parlamentných voľbách od roku 1998 do roku 2010. Pritom slovenské okresy rozdelil do piatich kategórií podľa toho, aká veľká bola odchýlka volebnej účasti v okrese od priemernej volebnej účasti. Madleňák a Pink (2012) analyzovali územia so stabilne vysokou volebnou účasťou a so stabilne vysokou volebnou neúčasťou v rokoch 1994 až 2010. Podobnú analýzu robili i Gyárfášová a Krivý (2013), avšak tí analyzovali parlamentné voľby v rokoch 1990 až 2012. Mikuš (2014) skúmal okresy s nadpriemernou, respektíve podpriemernou volebnou účasťou a tiež si všimol, v koľkých voľbách mali okresy nadpriemernú, respektíve podpriemernú účasť. Povšimol si, že priestorové rozloženie volebnej účasti v okresoch sa veľmi podobá rozloženiu miery evidovanej nezamestnanosti. Všetky spomenuté štúdie zaznamenali, že vysoká volebná účasť je v oblastiach západného a stredného Slovenska a naopak nízka volebná účasť je výraznejšie zastúpená v regiónoch na východe Slovenska. Pravdepodobne jedinou slovenskou prácou zameranou čisto na volebnú účasť je článok Mikuša a Gurnáka (2014). Ten sa venuje špecifikám volebnej účasti v obciach Košického kraja v rokoch 1999 až 2014. Kostelecký a Krivý (2015) skúmali urbánno-rurálne rozdiely volebnej účasti na Slovensku. Analyzovali rozdiely priemernej výšky volebnej účasti vo veľkostných kategóriách obcí a povšimli si, že vysoká volebná účasť je v najmenších obciach a postupom času narastala i v najväčších mestách.

Cieľom tohto príspevku je zistiť, ako je volebná účasť v parlamentných voľbách priestorovo diferencovaná a hlavne, či sa dá hovoriť o stabilite priestorového rozloženia volebnej účasti na Slovensku v skúmanom období, alebo dochádza k výraznej premene jej rozloženia. Štúdia tiež identifikuje okresy, ktoré si po celé obdobie udržujú stabilnú výšku volebnej účasti a okresy, u ktorých dochádza k výraznej zmene výšky volebnej účasti.

Teoretické prístupy k stabilite volebnej účasti

Už prvé vedecké štúdie analyzujúce správanie sa voličov poukázali na to, že ľudia majú tendenciu sa stabilne zúčastňovať, respektíve nezúčastňovať volieb (Campbell et al. 1960). Táto stabilita občanov zúčastňovania sa volieb viedla niektorých autorov (Green, Shachar 2000, Franklin 2004) k tomu, že prišli s teóriou habituálneho hlasovania. Teória habituálneho hlasovania vychádza z toho, že ten, kto sa zúčastnil volieb v minulosti, má väčšiu pravdepodobnosť, že sa zúčastní volieb i v budúcnosti. Väčšiu pozornosť tejto problematike akcentovali vo svojom článku Green a Shachar (2000). Uvedení autori vo svojom výskume zistili, že hlasovanie vo voľbách obsahuje pre občana určitý prvok zvyku. Je to preto, že u občana sa postupom času vytvára zvyk byť alebo nebyť súčasťou volebného procesu, podľa toho, či sa zúčastňuje alebo nezúčastňuje volieb. A čím dlhšie sa podieľa alebo nepodieľa na volebnej účasti, tým sa vytvára silnejší zvyk. Preto pre autorov tejto teórie je dôležitá znalosť volebnej účasti vo voľbách predchádzajúcich (Franklin 2004). Podľa tejto teórie by sa malo očakávať, že volebná účasť by mala byť stabilná.

Iné teórie však počítajú zo zmenou volebnej účasti v čase. Teória modernizácie predpokladá, že rastúce hodnoty socioekonomických charakteristík naznačujú zvyšujúcu sa modernizáciu spoločnosti, ktorá vytvára vyššie nároky na aktívnejšiu účasť obyvateľov na rozhodovacích procesoch (Norris 2002). V dôsledku toho majú rozvinutejšie regióny vyššiu volebnú účasť. Podľa tejto teórie býva vyššia volebná účasť hlavne v mestskom prostredí, pretože obyvatelia v mestách bývajú zvyčajne viac vzdelanejší, majú väčšie finančné príjmy a pre politické strany je efektívnejšie viesť mobilizačné kampane vo väčších mestách, pretože tým ovplyvnia väčší počet potenciálnych voličov (Mo, Brady, Ro 1991).

Na druhej strane si viacerí autori analyzujúci volebnú účasť v postsocialistických krajinách všimli nízku účasť práve v mestskom prostredí (Kostadinova 2003, Pacek, Pop-Eleches, Tucker 2009). Nový (2013) podotýka, že špecifiká socialistického rozvoja spôsobili po páde so-

cializmu v štátoch ekonomické a politické problémy. Preto aj keď sociálne a ekonomické ukazovatele na agregovanej úrovni rastú, kvalita života niektorých občanov mohla poklesnúť a oni sa rozhodli stiahnuť z politického života. Z týchto predpokladov vychádza teória rozčarovania, ktorá vysvetľuje, prečo s rastúcim stupňom socioekonomického pokroku volebná účasť v postsocialistických štátoch klesá namiesto toho, aby podľa teórie modernizácie rástla, a prečo najväčšie mestá majú nízku volebnú účasť.

Teória socioekonomického statusu a zdrojov zahŕňa niekoľko prístupov, ktoré vysvetľujú volebnú účasť na základe ekonomických a sociálnych charakteristík jednotlivých občanov. K vysvetleniu volebnej účasti bývajú použité ukazovatele ako je vzdelanie, príjem, typ zamestnania, nezamestnanosť, pohlavie či vek osoby a cieľom teórie je určiť, aké socioekonomické charakteristiky jednotlivcov ovplyvňujú účasť. Podľa tejto teórie sa volieb viac zúčastňujú jedinci s vyšším socioekonomickým statusom, pretože majú viac zdrojov (peniaze, schopnosti, čas...), vďaka ktorým sa im znížia náklady na hlasovanie a získajú zisky z hlasovania (Wolfinger, Rosenstone 1980). V rámci stability by sa tak volebná účasť nemala meniť v okresoch, v ktorých nedochádza k zmenám socioekonomických charakteristík. Táto štúdia sa zameriava konkrétne na mieru nezamestnanosti, pretože táto socioekonomická premenná sa v čase vyvíja najdynamickejšie.

Teória mobilizácie vychádza z toho, že rozhodnutie ísť voliť nevychádza len z osobných hodnôt a postojov občanov, ale že ich výrazne ovplyvňuje aj ich okolie a voliči sú politicky mobilizovaní. Rosenstone a Hansen (2009, p. 25) označujú za politickú mobilizáciu proces, pri ktorom kandidáti, politické strany, aktivisti a ostatné záujmové skupiny presvedčajú občanov k politickej participácii. Autori rozlišujú dva typy mobilizácie, a to priamu a nepriamu. Za priamu mobilizáciu považujú také prípady, keď je potenciálny volič oslovený politickou stranou alebo kandidátmi. K metódam tejto mobilizácie sa radia predvolebné mítingy, kontaktovanie voličov telefónom, poštou alebo elektronicky. V prípade nepriamej mobilizácie je človek oslovený ľuďmi zo svojho okolia, aby sa zúčastnil volieb. Môže byť mobilizovaný svojimi priateľmi, kolegami z práce, susedmi, členmi spolku alebo náboženskej komunity, ku ktorým patrí. Dôležitú úlohu môže zohrávať aj príslušnosť k určitej národnostnej menšine. Ak má daná menšina svoje politické zastúpenie, môže to zvyšovať jej mobilizáciu zúčastňovať sa volieb (Krivý 2012, Szabó, Tátrai 2016).

Z predchádzajúcich teórií sa dá predpokladať niekoľko výsledkov. Ak by sa potvrdila teória habituálneho hlasovania, tak by sa stabilita volebnej účasti medzi regiónmi nemala výrazne meniť. Podľa teórie modernizácie, by mala časom narastať v najvyspelejších regiónoch Slovenska, ktoré sú hlavne na západe štátu a naopak, podľa teórie rozčarovania, by mala byť volebná účasť nízka v najväčších a najvyspelejších mestách. V prípade, že volebná účasť by bola stabilne nízka v okresoch, v ktorých je dlhodobo vysoká nezamestnanosť, tak to bude hovoriť v prospech teórie socioekonomického statusu a zdrojov.

Metodika

Vo volebnej geografii existuje niekoľko metód, ktoré slúžia na určovanie priestorovej diferenciácie a stability volebnej účasti v regiónoch. Napríklad je možné rozdeľovať regióny do jednotlivých kategórií pomocou zvolených intervalov výšky volebnej účasti. Ako vstupné dáta na určenie intervalov sa používajú absolútne hodnoty volebnej účasti, relatívne hodnoty volebnej účasti alebo ich kombinácia na úrovni celého štátu, ale i regiónu. V tejto štúdii bola použitá kombinácia absolútnych a relatívnych hodnôt volebnej účasti v regiónoch.

Na určenie území s vysokou, respektíve nízkou volebnou účasťou, bola použitá metóda Jehličku a Sýkoru (1991). Táto metóda sa tradične používa na určenie územia volebnej podpory politických strán a bola použitá už v mnohých štúdiách skúmajúcich volebné prostredie Slovenskej republiky (napr. Baráth et al. 1995, Szöllös 2000, Plešivčák 2011). Avšak niektorí

autori použili túto metódu aj k hodnoteniu diferenciácie volebnej účasti v okresoch (Madleňák a Pink 2012).

Pre každé voľby sme okresy zoradili zostupne podľa relatívnej hodnoty volebnej účasti. Následne sme pre každý okres vypočítali percentuálny podiel počtu zúčastnených voličov v okrese zo všetkých zúčastnených voličov na Slovensku. Po výpočte percentuálneho podielu počtu zúčastnených voličov sme urobili kumulovaný súčet týchto hodnôt a podľa neho rozdelili okresy do štyroch kategórií. Okresy, v ktorých sa nachádzala prvá štvrtina všetkých zúčastnených voličov boli označené ako „okres s výrazne vysokou volebnou účasťou“. Okresy v druhej štvrtine boli označené ako „okres s vysokou volebnou účasťou“, okresy v tretej štvrtine boli označené ako „okres s nízkou volebnou účasťou“ a okresy v poslednej štvrtine boli označené ako „okres s výrazne nízkou volebnou účasťou“. V prípade okresov, ktoré sa nachádzali na hranici dvoch kategórií, boli tieto okresy priradené do tej kategórie, v ktorej mali väčšie zastúpenie (napr. ak bol okres ohraničený hodnotami 24,5 % a 25,2 %, tak bol zaradený do kategórie okres s výrazne vysokou volebnou účasťou).

Za okres so stabilnou volebnou účasťou sa považoval ten, ktorý bol v skúmanom rozmedzí vždy označený ako okres s výrazne vysokou volebnou účasťou alebo ak v skúmanom období bol daný okres v jednotlivých voľbách označený za okres s výrazne vysokou volebnou účasťou a okres s vysokou volebnou účasťou. V prvom prípade sa potom tento okres označoval ako okres so stabilne výrazne vysokou volebnou účasťou a v druhom prípade ako okres so stabilne vysokou volebnou účasťou. Rovnakým postupom sa určovala stabilita i u okresov s nízkou volebnou účasťou.

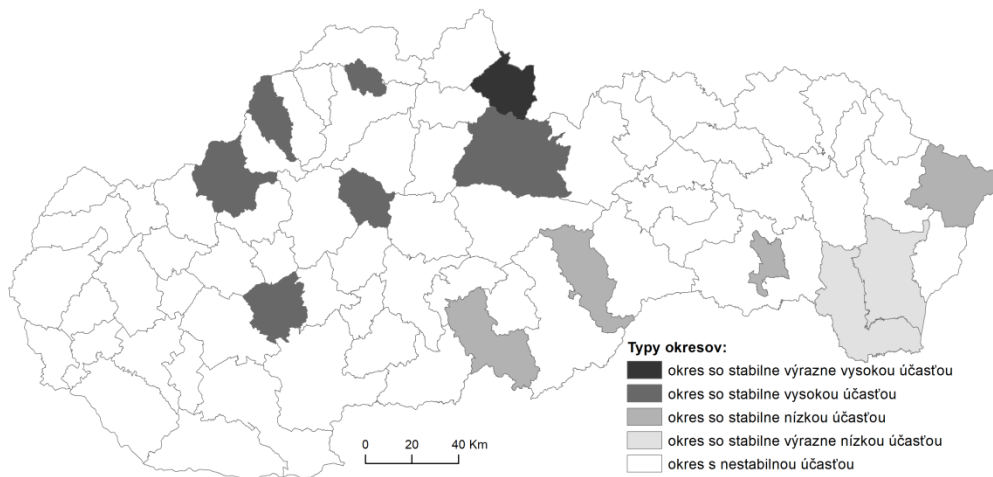
Stabilita volebnej účasti v parlamentných voľbách sa skúmala na voľbách uskutočnených v období rokov 1990 až 2016 na úrovni okresov. V tomto období sa konali dve voľby do Slovenskej národnej rady (1990 a 1992) a sedem volieb do Národnej rady Slovenskej republiky. Údaje o volebnej účasťi z volieb v rokoch 1990, 1992 a 1994 boli prepočítané na súčasné okresy, ktoré sú v platnosti od roku 1996. Bratislavské a košické mestské okresy boli z funkčného hľadiska zlúčené do jedného celku. Tak sa v štúdiu pracovalo so 72 územnými jednotkami.

Dáta o volebnej účasti za jednotlivé okresy boli prevzaté z databázy Vladimíra Krivého (2016), ktorá obsahuje výsledky parlamentných volieb na Slovensku na úrovni obcí od roku 1929 až po voľby v roku 2016. Údaje o miere evidovanej nezamestnanosti boli získané z internetového portálu Ústredia práce, sociálnych vecí a rodiny (2018). Za dlhodobú nezamestnanosť v tejto štúdiu označujeme podiel ľudí, ktorí sú bez zamestnania viac ako 12 mesiacov k ekonomicky aktívnemu obyvateľstvu.

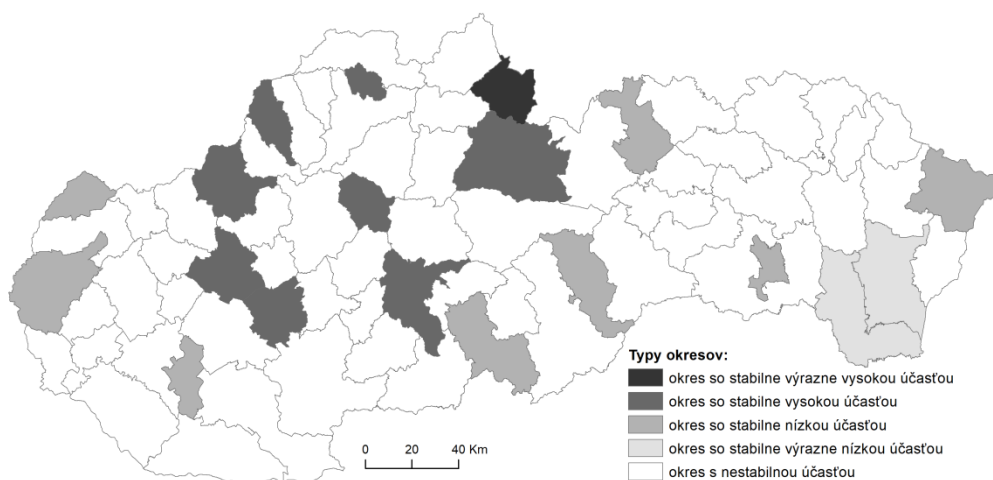
Výsledky

Za celé skúmané obdobie malo stabilnú účasť celkovo 13 okresov na Slovensku (viď obr. 1). Okresy so stabilne vysokou volebnou účasťou sú prevažne zoskupené na severe stredného Slovenska. Patria tam okresy Tvrdošín, Liptovský Mikuláš, Turčianske Teplice, Kysucké Nové Mesto, Trenčín, Púchov a Zlaté Moravce, pričom okres Tvrdošín je jediným okresom, ktorý sa v období 1990 až 2016 vyznačoval stabilne výraznou vysokou volebnou účasťou. Naproti tomu sa šesť okresov so stabilne nízkou volebnou účasťou nachádza na východnom a južnom Slovensku. Ide o mesto Košice, ďalej o okresy Lučenec, Revúca, Snina, Michalovce a Trebišov. Posledné dva okresy boli okresy so stabilne výrazne nízkou volebnou účasťou.

Ak z analýzy vynecháme prvé voľby z roku 1990, ktoré sa vyznačovali vysokou volebnou účasťou a boli svojím spôsobom špecifické, tak pribudlo viacero okresov so stabilnou účasťou (viď obr. 2). Nové okresy so stabilne vysokou volebnou účasťou sú okresy Zvolen a Topoľčany. Ku okresom so stabilne nízkou volebnou účasťou pribudli okresy Kežmarok, Šaľa a dva okresy na Záhorí (okresy Skalica a Malacky).

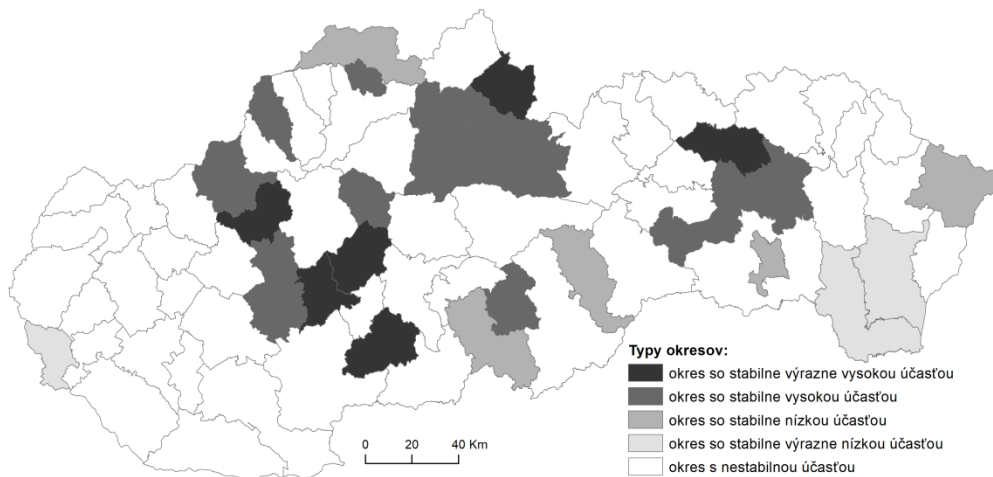

Obr. 1. Okresy so stabilnou volebnou účasťou vo voľbách v rokoch 1990 až 2016;
Zdroj: Krivý (2016), vlastné výpočty

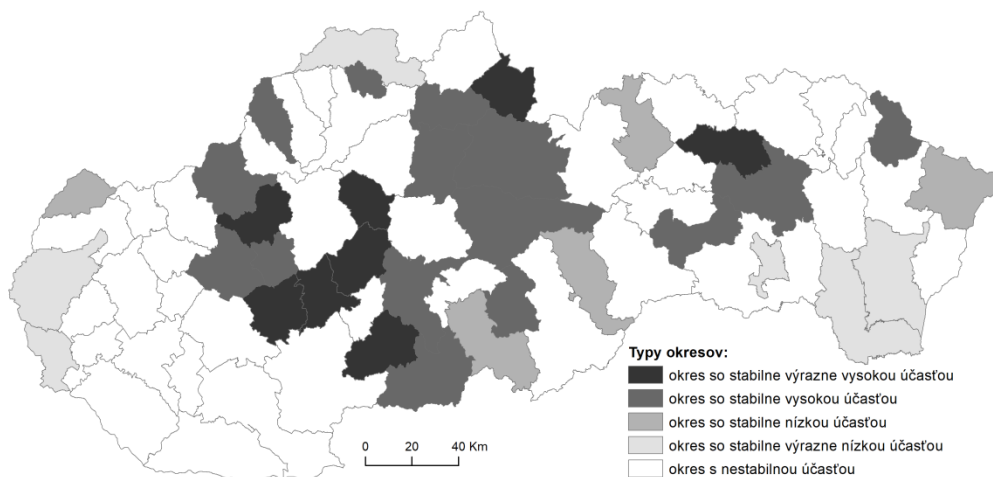
Obr. 2. Okresy so stabilnou volebnou účasťou vo voľbách v rokoch 1992 až 2016;
Zdroj: Krivý (2016), vlastné výpočty

Teraz sa pozrieme na rozdiel rozloženia stability volebnej účasti vo voľbách uskutočnených v 90. rokoch 20. storočia a vo voľbách uskutočnených po roku 2000. Stabilitu volebnej účasti v deväťdesiatych rokoch ukazuje obrázok 3. V štyroch voľbách, ktoré sa konali v tomto období, bolo celkom 26 okresov na Slovensku so stabilnou volebnou účasťou. Stabilne výrazne nízka volebná účasť bola v Bratislave a na Zemplíne (okresy Michalovce, Snina a Trebišov) a nízka volebná účasť bola tiež v okresoch Revúca, Lučenec, Čadca a v meste Košice. Naproti tomu okresy so stabilne vysokou volebnou účasťou sa zhlukujú do troch celkov. Prvý tvorí pás okresov od Trenčína, cez Zlaté Moravce, Žiar nad Hronom až po Turčianske Teplice. Druhý zhluk sa nachádza na severe Slovenska a tvoria ho okresy Ružomberok, Liptovský Mikuláš, Dolný Kubín a Tvrdošín. Tretí väčší celok okresov so stabilne vysokou účasťou je na východnom Slovensku (okresy Gelnica, Prešov a Sabinov). Okrem týchto troch zhlukov mali stabilne vysokú volebnú účasť okresy Poltár, Krupina, Púchov a Kysucké Nové Mesto.

Obr. 3. Okresy so stabilnou volebnou účasťou vo voľbách v rokoch 1990 až 1998;
Zdroj: Krivý (2016), vlastné výpočty

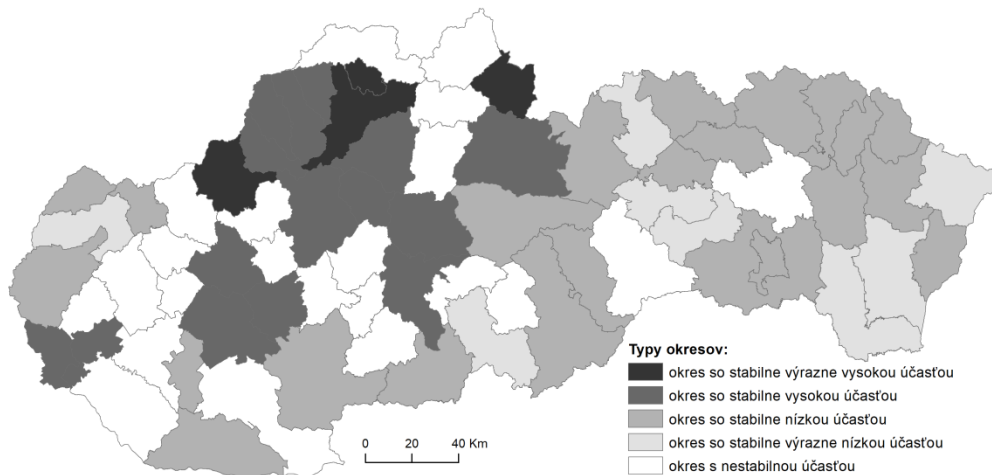
Ak sa vynechajú voľby z roku 1990 a pri stabilite volebnej účasti sú použité údaje z parlamentných volieb v rokoch 1992 až 1998, zvýši sa počet okresov so stabilnou volebnou účasťou na číslo 34 (viď obr. 4). Zväčšil sa zhluk okresov so stabilne vysokou volebnou účasťou na strednom Slovensku. Tiež okres Medzilaborce sa vyznačoval stabilne vysokou volebnou účasťou v tomto období. Na druhej strane sa mestá Košice a okres Malacky vyznačovali stabilne výrazne nízkou volebnou účasťou. Pribudli tiež nové okresy so stabilne nízkou účasťou, a to okresy Skalica a Kežmarok.

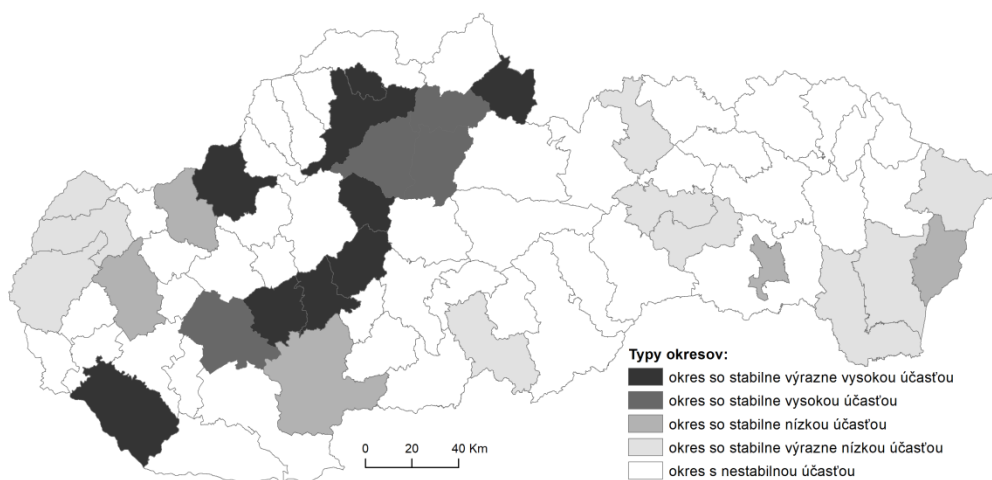
Obr. 4. Okresy so stabilnou volebnou účasťou vo voľbách v rokoch 1992 až 1998;
Zdroj: Krivý (2016), vlastné výpočty

Po roku 2000 sa na Slovensku konalo päť parlamentných volieb a stabilitu volebnej účasti okresov ukazuje obrázok 5. Na prvý pohľad je vidno, že stabilnú volebnú účasť malo v období rokov 2002 až 2016 viac okresov ako v 90. rokoch 20. storočia, konkrétne 50. Stabilne vysokú volebnú účasť mali okresy, ktoré boli zhluknuté do štyroch oblastí. Prvou z nich sú mesto

Bratislava a okres Senec. Druhá oblasť tvoria tri okresy (Nitra, Topoľčany a Zlaté Moravce). Tretí a najväčší zhluk tvoria okresy na strednom Považí, hornej Nitre, Turci, v okolí Žiliny a okresy Banská Bystrica a Zvolen. Poslednú oblasť okresov s vysokou volebnou účasťou tvoria okresy Tvrdošín a Liptovský Mikuláš. Naproti tomu stabilne nízku volebnú účasť majú okresy na Záhorí, na juhu Slovenska a s výnimkou okresov Rožňava a Prešov i celé východné Slovensko. Okresy s nestabilnou volebnou účasťou tvoria pás od okresu Dunajská Streda na sever až k okresu Nové Mesto nad Váhom a ďalej sa pás okresov s nestabilnou účasťou tiahne až k okresu Krupina. Väčší zhluk okresov s nestabilnou účasťou je i na severe Slovenska (okresy Čadca, Dolný Kubín, Námestovo a Ružomberok).

Obr. 5. Okresy so stabilnou volebnou účasťou vo voľbách v rokoch 2002 až 2016;
Zdroj: Krivý (2016), vlastné výpočty

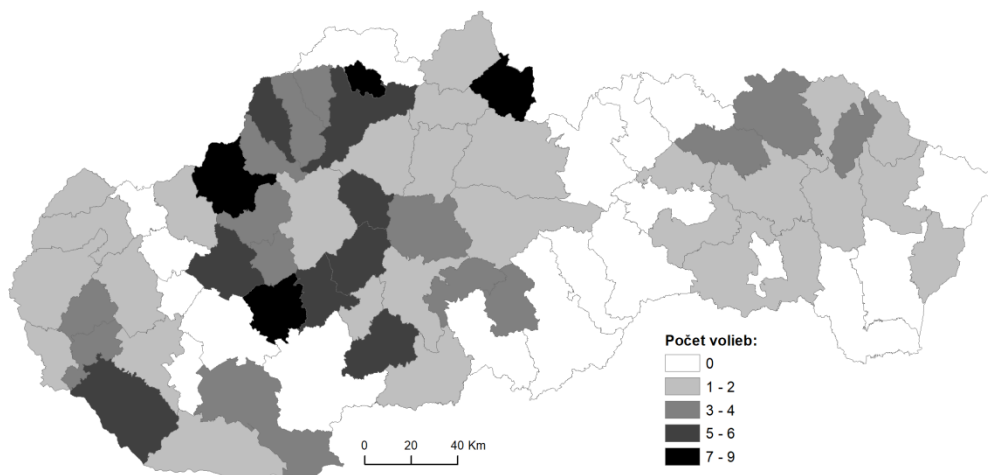

Obr. 6. Okresy so stabilnou volebnou účasťou v aspoň piatich po sebe nasledujúcich voľbách; Zdroj: Krivý (2016), vlastné výpočty

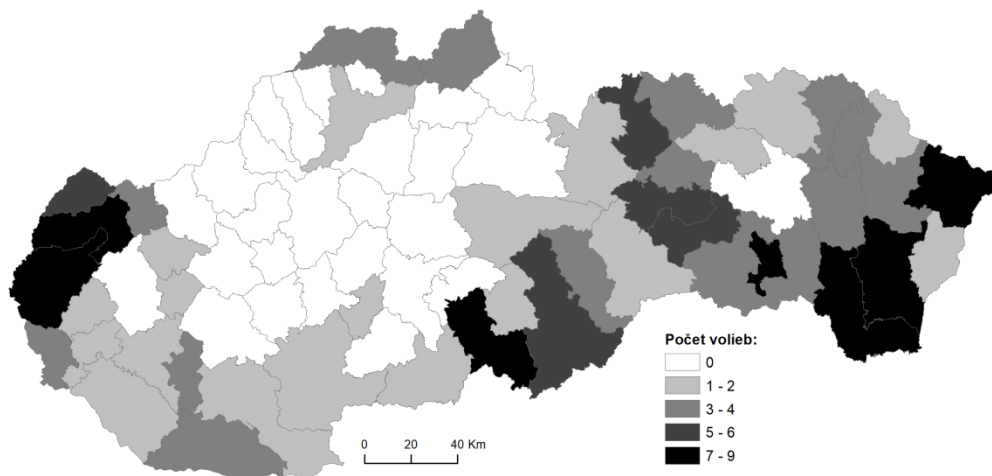
Na obrázku 6 vidno, že existuje 28 okresov, ktoré mali aspoň v piatich voľbách za sebou rovnakú kategóriu volebnej účasti, pričom okresy, ktoré mali vysokú volebnú účasť, tvoria pás od okresu Nitra na juhu, až po okres Tvrdošín na severe Slovenska. Okrem týchto okresov mali dlhodobo vysokú volebnú účasť okres Dunajská Streda a okres Trenčín. Naproti tomu okresy, ktoré mali dlhodobo za sebou nízku volebnú účasť, sú okresy na Záhorí, Trnava, Nové Mesto nad Váhom, Levice, Lučenec a východoslovenské okresy.

Ďalej sa pozrieme, koľkokrát v skúmaných voľbách boli jednotlivé okresy zaradené do kategórií okres s výrazne vysokou volebnou účasťou a okres s výrazne nízkou volebnou účasťou. Do kategórie okres s výrazne vysokou volebnou účasťou sa najčastejšie zaradil okres Tvrdošín, ktorý patril do tejto kategórie vo všetkých deviatich voľbách (viď obr. 7). V ôsmich voľbách do tejto kategórie patril okres Trenčín a v siedmich okresy Kysucké Nové Mesto a Zlaté Moravce. Na druhej strane existuje 19 okresov, ktoré neboli v žiadnych skúmaných voľbách zaradené do tejto kategórie. Ide o pás okresov od okresu Myjava po okres Levice, okres Čadca, mesto Košice, okresy na ukrajinskej hranici a pás okresov od okresu Lučenec na juhu Slovenska až po okres Stará Ľubovňa na severe Slovenska. Tým rozdeľujú okresy, ktoré boli aspoň raz v kategórii okres s výrazne vysokou volebnou účasťou, na tri ucelené celky. Jednu oblasť tvoria okresy na Záhorí, Bratislava a jej okolie a okresy na juhu Podunajskej nížiny. Druhá oblasť je tvorená okresmi skoro celého Žilinského a Trenčianskeho kraja, veľkou časťou okresov v Banskobystrickom kraji a severnými okresmi Nitrianskeho kraja. Tretí zhluk tvoria okresy na východnom Slovensku. Týchto dvanásť východoslovenských okresov patrilo do spomínanej kategórie iba vo voľbách, ktoré sa konali v 90. rokoch 20. storočia. Po roku 2000 nepatrili ani jediný východoslovenský okres do kategórie okres s výrazne vysokou volebnou účasťou, a iba okresy Prešov a Rožňava sa zaradili aspoň v jedných voľbách po roku 2000 do kategórie okres s vysokou volebnou účasťou.

Do kategórie okres s výrazne nízkou volebnou účasťou nepatrilo ani v jedných voľbách 27 okresov Slovenska, ktoré tvoria ucelený zhluk na strednom a západnom Slovensku (viď obr. 8). Mimo tento zhluk sú len okresy Trnava, Kysucké Nové Mesto a Prešov. Naproti tomu do tejto kategórie patrili vo všetkých voľbách okresy Michalovce a Trebišov. Osemkrát patrili do tejto kategórie okresy Lučenec a Snina a sedemkrát okresy Malacky, Senica a mesto Košice.

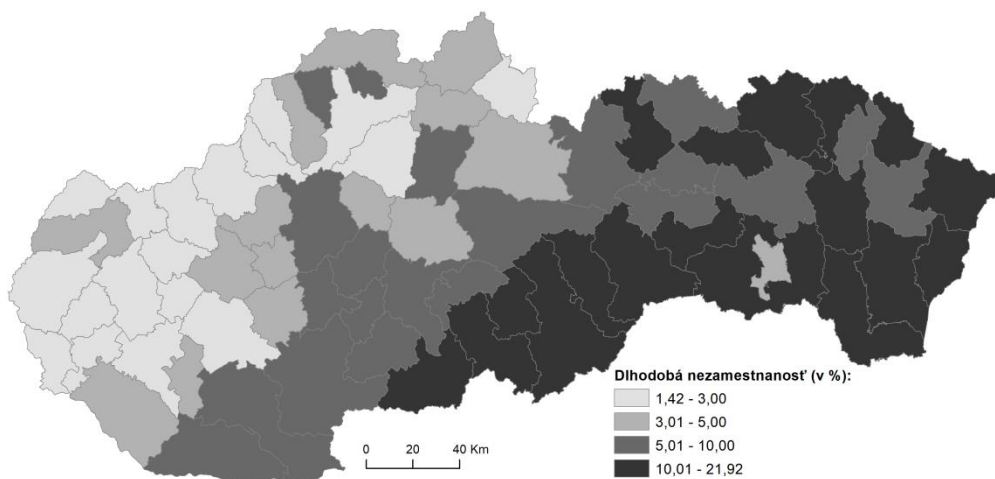

Obr. 7. Počet volieb, v ktorých okres patril do kategórie okres s výrazne vysokou volebnou účasťou; Zdroj: Krivý (2016), vlastné výpočty

Obr. 8. Počet volieb, v ktorých okres patril do kategórie okres s výrazne nízkou volebnou účasťou; Zdroj: Krivý (2016), vlastné výpočty

Na záver sa zameriame na spojitosť medzi priestorovým rozložením volebnej účasti a rozložením dlhodobej nezamestnanosti. Na obrázku 9 vidno určitú podobnosť rozloženia dlhodobej nezamestnanosti, s rozložením okresov so stabilnou volebnou účasťou vo voľbách v rokoch 2002 až 2016 (viď obr. 5) a s obrázkom 8. Tiež sme zaznamenali postupný rast negatívneho korelačného koeficientu medzi volebnou účasťou a dlhodobou nezamestnanosťou po roku 2000. Ten v roku 2002 mal hodnotu $-0,332$, v roku 2010 mal hodnotu $-0,520$ a v posledných voľbách v roku 2016 bola hodnota korelačného koeficientu $-0,743$. To vedie k domnienke, že nezamestnanosť zohráva dôležitú úlohu v rozložení volebnej účasti a jej význam sa časom zvyšuje.

Obr. 9. Rozloženie dlhodobej nezamestnanosti v okresoch k 31. marcu 2016; Zdroj: Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny (2018), vlastné výpočty

Diskusia

Stabilita volebnej účasti v 90. rokoch 20. storočia sa líši od stability volebnej účasti vo voľbách konaných po roku 2000. Po roku 2000 je oveľa viac okresov so stabilnou volebnou účasťou, aj keď sa ich konalo viac, ako v predchádzajúcom období. To poukazuje na to, že voľby v 90. rokoch sa vyznačovali väčšou priestorovou premenlivosťou ako voľby v 21. storočí, na čo poukázali niektorí autori (Madleňák 2012, Gyárfášová, Krivý 2013). Po roku 2000 sa nachádzali okresy so stabilne vysokou volebnou účasťou na severnom Slovensku, takisto ako v deväťdesiatych rokoch, avšak počet okresov v tejto oblasti sa zvýšil. Naproti tomu vymizli okresy so stabilne vysokou volebnou účasťou na východnom Slovensku a okresy Bánovce nad Bebravou, Krupina, Žarnovica a Žiar nad Hronom, ktoré mali v deväťdesiatych rokoch stabilne výrazne vysokú volebnú účasť, mali po roku 2000 nestabilnú volebnú účasť (porovnaj obrázky 4 a 5). Tieto okresy patrili k baštám hnutia HZDS, čo mohlo zvyšovať ich hodnotu volebnej účasti (Szóllós 2000). Výrazne sa zmenilo i postavenie Bratislavy. Do roku 2000 sa Bratislava vyznačovala stabilne výrazne nízkou volebnou účasťou, ale po roku 2000 má stabilne vysokú volebnú účasť. Po roku 2000 sa tiež zvýšil počet okresov na východnom a južnom Slovensku so stabilne nízkou volebnou účasťou, čo môže súvisieť s javom poklesu záujmu maďarského obyvateľstva o voľby, ktorý zaznamenal Krivý (2012).

Z analýzy jasne vyplýva, že vývoj volebnej účasti na Slovensku sa nedá vysvetliť len podľa teórie habituálneho hlasovania, pretože len 13 regiónov na Slovensku malo počas skúmaného obdobia stabilnú volebnú účasť (viď obr. 1). Takže existujú aj iné príčiny rozloženia volebnej účasti na Slovensku.

Zaujímavé výsledky ponúka štúdia aj vzhľadom k teóriám modernizácie a rozčarovania. V deväťdesiatych rokoch sa regióny Bratislavy a Košíc vyznačovali veľmi nízkou volebnou účasťou. To zodpovedá zisteniam z predošlých štúdií (Kostecký 2001, Kostadinova 2003) a podporuje to teóriu rozčarovania. Avšak od volieb v roku 2002 volebná účasť v meste Košice zostáva nízka, ale volebná účasť v Bratislave naopak, patrí k najvyšším. Tým viacej pre Bratislavu po roku 2000 platí teória modernizácie. Túto zmenu vo volebnej účasti v najväčšom meste Nový (2013) vysvetľuje tým, že sa zvyšuje počet voličov, ktorí už vyrastali v demokratickej spoločnosti. Tým ich prístup k voľbám viac zodpovedá prístupu voličov v západných krajinách s dlhotrvajúcimi demokraciami, a tým začína byť teória modernizácie významnejšia pre Slovensko. Ale podľa teórie modernizácie, by mala narastať volebná účasť aj v meste Košice, k čomu však nedochádza. To nabáda k tomu, že musia existovať ešte ďalšie faktory volebnej účasti. Napríklad Kostecký (2001) podotýka, že rozloženie volebnej účasti závisí na socioekonomických faktoroch, ako je nezamestnanosť, národnosť, náboženstvo alebo sociálny status obyvateľstva. A ak sa tieto socioekonomické faktory nemenia, nemala by sa meniť ani výška volebnej účasti. Potvrdilo sa, že v okresoch, v ktorých je vysoká dlhodobá nezamestnanosť, bola i nízka volebná účasť. Tiež sa ukázalo, že sa postupom času zvyšuje korelačný koeficient vzťahu medzi nezamestnanosťou a volebnou účasťou, čo zvyšuje platnosť teórie socioekonomického statusu a zdrojov v prostredí slovenských volieb.

Ďalšie socioekonomické faktory, ktoré by viac potvrdili platnosť teórie socioekonomického statusu a zdrojov, sme pre limitovaný obsah práce neoverovali a bolo by dobré to dôkladnejšie analyzovať v ďalších štúdiách. Okrem toho stabilitu volebnej účasti môžu ovplyvňovať kontextuálne faktory, mobilizačný potenciál niektorých politických strán, celková politická situácia a charakter politickej súťaže v jednotlivých voľbách. Tieto faktory môžu v rôznej miere mobilizovať voličov politických strán, alebo voličov všeobecne.

Záver

Stabilita volebnej účasti v parlamentných voľbách na Slovensku sa menila. Okresy sa vo voľbách konaných v 90. rokoch vyznačovali väčšou zmenou volebnej účasti v rámci ich postavenia medzi ostatnými okresmi. K okresom so stabilne nízkou volebnou účasťou patrili mestá Bratislava a Košice, okresy na Zemplíne, juhu stredného Slovenska a v prípade vynechania volieb v roku 1990, k nim patrili aj okresy na Záhorí. Okresy so stabilne vysokou účasťou sa nachádzali hlavne v Trenčianskom, Žilinskom a Banskobystrickom kraji (viď obr. 3 a 4).

Naproti tomu sa volebná účasť v okresoch vo voľbách, ktoré sa konali po roku 2000 vyznačovala vysokou stabilitou (viď obr. 5). Len 22 okresov bolo takých, u ktorých sa volebná účasť v tomto období menila výrazne. Okresy so stabilne nízkou volebnou účasťou sa nachádzajú takmer na celom východnom Slovensku, na juhu krajiny a na Záhorí. Stabilne vysokú volebnú účasť majú okresy na severe stredného Slovenska, v Trenčianskom kraji, v okolí Nitry a Bratislavy. Tiež je vidno, že došlo k zmene volebnej účasti v Bratislave a v okresoch v okolí Prešova.

Za celé skúmané obdobie malo stabilnú účasť celkovo 13 okresov na Slovensku (viď obr. 1). Z toho sedem okresov, ktoré sa až na výnimku okresu Zlaté Moravce, nachádzajú v Žilinskom alebo Trenčianskom kraji, malo stabilne vysokú volebnú účasť. Okres Tvrdošín je jediným okresom, ktorý vo všetkých voľbách patrí do štvrtiny okresov s najvyššou volebnou účasťou. K okresom so stabilne nízkou volebnou účasťou patria okresy na Zemplíne, mesto Košice a dva okresy na juhu stredného Slovenska – Lučenec a Revúca.

V rokoch 1990 až 2016 nepatrili nikdy do štvrtiny okresov s najvyššou volebnou účasťou mesto Košice, okres Čadca, okresy na severe východného Slovenska a niektoré okresy na juhu Slovenska (viď obr. 7). Zaujímavá je línia okresov tiahnuca sa od okresu Myjava po okres Levice, kde volebná účasť nikdy nebola výrazne vysoká a oddeľuje tak dva väčšie celky, kde bola aspoň raz zaznamenaná vysoká volebná účasť. Všetky východoslovenské okresy, ktoré boli aspoň raz v štvrtine okresov s najvyššou volebnou účasťou, dosiahli túto kategóriu vo voľbách, ktoré sa konali pred rokom 2000. Naproti tomu okresy, ktoré nikdy nepatrili do štvrtiny okresov s najnižšou volebnou účasťou, až na malé výnimky, tvoria celok na strednom a západnom Slovensku (viď obr. 8). To vedie k domnienke, že na Slovensku je silná priestorová diferenciácia volebnej účasti, ktorá sa navyše vo voľbách v 21. storočí posilňuje tým, že sa zvyšuje počet okresov, ktoré si udržiujú stabilnú volebnú účasť, v porovnaní s ostatnými okresmi.

Tiež sa ukázalo, že v okresoch, kde je dlhodobá vysoká nezamestnanosť, tak je i nízka volebná účasť (porovnaj obrázky 5, 8 a 9), pričom sa spája s výškou nezamestnanosti a volebnou účasťou v čase zväčša. Vďaka tomu je možné predpokladať aspoň čiastočnú platnosť teórie socioekonomického statusu a zdrojov v rámci parlamentných volieb na Slovensku.

Táto štúdia je deskriptívne zameraná, avšak ponúka prehľadnú analýzu a vývoj priestorového rozloženia volebnej účasti doterajších parlamentných volieb a niekoľko námetov, na ktoré by sa mohli budúce štúdie zamerať. Konkrétne by sa mohli pokúsiť pomocou socioekonomických, kultúrnych a národnostných charakteristík vysvetliť dôvody, prečo si dané okresy udržiujú stabilne vysokú účasť, stabilne nízku účasť alebo majú premenlivú volebnú účasť. Tiež by mohlo byť zaujímavé venovať sa tejto problematike na úrovni obcí.

Literatúra

- BARÁTH, J., SZÖLLÖS, J., ČERNÁK, P. 1995: Analýza stability územia volebnej podpory vybraných politických strán (na základe výsledkov volieb 1990, 1992 a 1994). *Geografický časopis*, 47, 247-259.
- CAMPBELL, A., CONVERSE, P., MILLER, W., STOKES, D. 1960: *The American voter*. New York (John Wiley & Sons).

- FRANKLIN, M. N. 2004: *Voter Turnout and the Dynamics of Electoral Competition in Established Democracies since 1945*. Cambridge (Cambridge University Press).
- GREEN, D. P., SHACHAR, P. 2000: Habit Formation and Political Behaviour: Evidence of Consuetude in Voter Turnout. *British Journal of Political Science*, 30(4), 561-573. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0007123400000247>.
- GYÁRFÁŠOVÁ, O., KRIVÝ, V. 2013: Vzorce voličského správania. Krivý, V. ed. *Ako sa mení slovenská spoločnosť*. Bratislava (Sociologický ústav SAV), 257-342.
- JEHLIČKA, P., SÝKORA, L. 1991: Stabilita regionální podpory tradičních politických stran v českých zemích. *Sborník České geografické společnosti*, 96(2), 81-95.
- KOSTADINOVA, T. 2003: Voter turnout dynamics in post-communist Europe. *European Journal of Political Research*, 42(6), 741-759. DOI: <https://doi.org/10.1111/1475-6765.00102>.
- KOSTELECKÝ, T. 2001: *Vzestup nebo pád politického regionalismu? Změny na politické mapě v letech 1992 až 1998 – srovnání České a Slovenské republiky*. Praha (Sociologický ústav Akademie věd České republiky).
- KOSTELECKÝ, T., KRIVÝ, V. 2015: Urbánno-rurálne rozdiely voličského správania v Česku a na Slovensku. *Sociológia*, 47(4), 390-413.
- KRIVÝ, V. 1999: *Čo prezrádzajú volebné výsledky? Parlamentné voľby 1992-1998*. Bratislava (Inštitút pre verejné otázky).
- KRIVÝ, V. 2012: Výsledky volieb '12: čo sa zmenilo, čo zostáva. Krivý, V. ed. *Slovenské voľby '12: čo im predchádzalo, postoje a výsledky*. Bratislava (Sociologický ústav SAV), 47-136.
- KRIVÝ, V. 2016: Výsledky volieb 1929 – 2016 za obce na Slovensku. Retrieved from: http://sasd.sav.sk/sk/data_katalog_abs.php?id=sasd_2010001.
- MADLEŇÁK, T. 2012: *Regionálna diferenciácia volebného správania na Slovensku (1998-2010)*. Bratislava (VEDA).
- MADLEŇÁK, T., PINK, M. 2012: Základné priestorové vymedzenie voličskej základne politických strán na Slovensku 1994-2010. Pink, M. ed. *Volební mapy České a Slovenské republiky po roce 1993: vzorce, trendy, proměny*. Brno (Centrum pro studium demokracie a kultury), 47-88.
- MIKUŠ, R. 2014: Politická diferenciácia územia Slovenska z pohľadu volebných preferencií. Lauko, V. ed. *Regionálne dimenzie Slovenska*. Bratislava (Univerzita Komenského), 67-125.
- MIKUŠ, R., GURŇÁK, D. 2014: Špecifiká volebnej účasti v obciach Košického kraja vo voľbách na rôznych úrovniach v rokoch 1999 – 2014. *Geographia Cassioviensis*, 8(2), 150-161.
- MO, J., BRADY, D., RO, J. 1991: Urbanization and Voter Turnout in Korea: An Update. *Political Behavior*, 13(1), 21-32. DOI: <https://doi.org/10.1007/BF00996997>.
- NORRIS, P. 2002: *Democratic phoenix: reinventing political activism*. Cambridge (Cambridge University Press).
- NOVÝ, M. 2013: Volební účast a její determinanty ve starých a nových demokraciích Evropy. *Sociológia*, 45(2), 195-228.
- PACEK, A. C., POP-ELECHES, G., TUCKER, J. A. 2009: Disenchanted or Discerning: Voter Turnout in Post-Communist Countries. *Journal of Politics*, 71(2), 473-491. DOI: <https://doi.org/10.1017/s0022381609090409>.
- PLEŠIVČÁK, M. 2011: Postavenie regiónov Slovenska z hľadiska území volebnej podpory politických strán v parlamentných voľbách v rokoch 2002-2010. *Geografický časopis*, 63(3), 227-251.

- PLEŠIVČÁK, M., BUČEK, J., BAČÍK, V., KUSENDOVÁ, D. 2016: Theoretical and methodological notes on current options related to examination of voting behaviour - The geographical approach. *Acta Geographica Universitatis Comenianae*, 60(2), 151-170.
- ROSENSTONE, S. J., HANSEN, J. M. 2009: *Mobilization, participation, and democracy in America*. New York (Longman).
- SZABÓ, B., TÁTRAI, P. 2016: Regional and social cleavages in the Slovak elections after the change of the regime. *Geografický časopis*, 68(3), 195-212.
- SZÖLLÖS, J. 2000: Stabilita volebnej podpory vybraných politických strán a ich zoskupení na Slovensku v rokoch 1990-1998. *Geografický časopis*, 52(3), 243-267.
- ÚSTREDIE PRÁCE, SOCIÁLNYCH VECÍ A RODINY 2018: Nezamestnanosť - mesačné štatistiky. Retrieved from: http://www.upsvar.sk/statistiky/nezamestnanost-mesacne-statistiky.html?page_id=1254.
- WOLFINGER, R. E., ROSENSTONE, S. J. 1980: *Who Votes?* New Haven (Yale University Press).

Pod'akovanie: Tento článok vznikol v rámci projektu špecifického výskumu MUNI/A/1356/2019 Výzkum proměn geografických procesů a vztahů v prostoru a čase.

Adresa autora

Mgr. Dominik Kevický
Geografický ústav
Přírodovědecká fakulta
Masarykova univerzita
Kotlářská 267/2, 611 37 Brno
Česko
423695@mail.muni.cz